

VOC— Journael

VOC-KAMER ANTWERPEN VZW
NATIONALESTRAAT 50/32
2000 ANTWERPEN
(0032)32251942
jan.hubert@skynet.be

Jaargang 5, nr 1

20 februari 2017

Pieter Van den Broecke en de Blauwe Kaart

door Sus Mees

Inleiding door Emy Vanderveken

Er was eens, heel heel lang geleden, bij onze bloedeigen Antwerpse VOC ... jawel : een lidkaart !
Wie in de beginjaren van onze vereniging braaf zijn 25 € bijdrage betaalde, kreeg door het bestuur enigszins plechtig een artistiek bedrukt blauw kaartje uitgereikt, dat door de betrokkene niet zelden met een krop in de keel in ontvangst werd genomen. Dit lidkaartje verplichtte niemand tot iets, maar bij vrienden en kennissen wees het bezit ervan toch duidelijk op een hoger intellectueel peil !
Papierbesparing, minder gebruik van drukinkten, rentedalingen, computercrashes, tekort aan personeel en wie weet welke andere duistere redenen nog allemaal, maakten echter dat het VOC-lidmaatschapsbewijs na verloop van tijd niet meer werd uitgereikt. Later toegetreden leden betaalden gewoon hun 25 €, maar kregen er geen artistiek aandenken meer voor in de plaats en de plechtige overhandiging en bijhorende roerselen verdwenen daardoor totaal uit onze Antwerpse VOC-biotop. Over het artistieke blauwe VOC-lidkaartje viel voor jaren het doek der vergetelheid, zoals dat trouwens ook al eeuwen is gevallen over de afgebeelde Antwerpenaar Pieter Van den Broecke!

Pieter Van den Broecke door Frans Hals
C. 1633—Kenwood House, London

Wie schetst dan ook onze intense verbazing als onze geachte voorzitter in oktober 2016, op blz. 1 van het VOC-Journael Jaargang 4/N° 3, totaal onverwacht aankondigt dat de VOC-lidkaart in 2017 terug het daglicht zal mogen aanschouwen ! Alleen al daarvoor zien we het jaar 2017 - nog altijd - vol verwachting tegemoet ! Dat we dat nog mogen meemaken !

Het bovenstaande, beste lezer, is natuurlijk enkel als grapje bedoeld (tijdens de bestuursvergaderingen hebben we Paul Koop en Jan Hubert regelmatig geplaagd met het verdwijnen van het lidkaartje).

Maar wie was eigenlijk die **Pieter Van den Broecke** (Antwerpen 1585 - Malakka 1640), die zo zwierig op onze kaart staat afgedrukt ? De man die 5 reizen naar de Oost maakte, daarvoor 8 jaar onderweg was en waarschijnlijk als allereerste Zuid-Nederlander ooit een kopje koffie proefde? **Hier laten we graag Sus Mees verder aan het woord.**

Oproep

Heeft u een aardig verhaal, een gezellige anekdote, een weetje of een wetenschappelijk artikel dat zou passen in ons ledenblad dan stuurt u dat toch even op! Misschien kan het gepubliceerd worden.

We danken alvast iedereen die heeft meegewerkt aan dit nummer.

Verantw. uitgever
Jan Hubert

In dit nummer:

PIETER VAN DEN BROECKE EN DE BLAUWE KAART	1
SLAVENTOCHTEN 1720-1738	3
ZUID-NED. INBRENG IN DE DEENSE OOSTINDISCHE COMPAGNIE	6
OH LIEVE -VROUWE -TOREN	8
MAAR WIE HEEFT AUSTRALIË ONTDEKT	11
BOEKEN	16

De vader van Pieter — eveneens Pieter — moest vanwege de Spaanse overheersing vanuit de Scheldestad vluchten naar Alkmaar. Kort na de geboorte van zoon Pieter trok het gezin naar Hamburg en vervolgens naar Amsterdam. Het is daar dat Pieter junior zich — ten tijde van de VOC-stichting in 1602 - ontwikkelde tot handelaar. In 1613 klom hij in dienst van de compagnie op tot opperkoopman en later tot admiraal.

Hij werd in mei 1615 door de Heeren XVII met de fregatten “Nassau”, “Eole”, “Neptunus” en “Morgenster” uitgezonden om in opdracht van gouverneur-generaal van Reynst het eiland Poeloe Ay (in de Indonesische archipel) in te nemen. De onderneming faalde, waaruit zou kunnen blijken dat Van den Broecke meer koopman dan soldaat zou worden.

Zijn actieterrein werd verlegd naar Arabië, waar hij in Mokka in contact kwam met “boontjes die swart water maeckten” ...

In 1617 stichtte hij in het noordwesten van India een factorij in Surat en het is toen dat daar door een storm twee van zijn geladen schepen strandden. Hij wist echter de kostbare vracht uit de wrakken te halen en bracht deze — in draaglasten verpakt — met 103 van zijn mensen dwars door Voor-Indië naar de Nederlandse vestiging in Mazulipatnam aan de oostkust. Een tocht van twee maanden, door een onbekend gebied.

Bij de verdediging van het Fort Jacatra (Batavia) in 1618 stelde hij de vechtlustige Jan Pieterszoon Coen teleur. Hij was en bleef koopman !

Van 1619 tot 1629 deed hij voortreffelijk werk als directeur van de handel in Hindoestan en Perzië. Eind 1629 werd hij naar Batavia geroepen om op te treden als commandeur van een retourvloot, die hij behouden thuis bracht. In patria werd hij met veel eerbewijzen ontvangen. De Heeren XVII schonken hem een gouden ketting van 1.200 fl.. Zijn vriend Frans Hals schilderde zijn portret en enkele dichters brachten hem hulde !

Van den Broecke leefde enige jaren zo royaal, dat hij door zijn fortuin heen raakte en in 1638 terug in dienst van de VOC trad. Na terugkeer in Surat kreeg hij - vreemd genoeg - weer de leiding van het leger dat Malakka bezette. Hij stierf er aan een “pestilentielle sieckte”.

Van den Broecke was ongehuwd, maar hij heeft toch een nageslacht, dat tot op heden zijn naam draagt. Toen hij destijds Banda (Molukken) bezocht, verwekte hij bij de Indiase slavin Gadomgarri een zoon, die daar een van de eerste perkeniers werd die een nootmuskat-plantage beheerde. Nu, 13 generaties later, leven de Van den Broecke's nog in Alkmaar.

De stamvader heeft reisjournaals nagelaten, die vertaald zijn door de Linschoten-Vereeniging in 1952. Het schilderij van Frans Hals hangt in het museum Iveagh Bequest, te Kenwood Londen.

Onze Zuid-Nederlandse migrant bleek ook een wapen te hebben gehad, waarop de god Neptunus en drie sterren met een halve maan en als begeleidende tekst : “Eén uer betaelt het al”. Vrij vertaald : tijd is geld !

Geraadpleegde bronnen :

- Oud documentatiemateriaal, waarbij auteursnamen ontbreken
- Wikipedia.

Slaventochten 1720-1738 en de transatlantische slavenhandels— monopolie van de WIC

door Rob Vaneker

Ten geleide: Men zou kunnen stellen dat in Nederland o.a. bij de nakomelingen van Surinaamse families een zucht van opluchting is geslaakt. Eindelijk zal er een tentoonstelling worden gehouden over het thema ‘De slavernij en Nederland’. Eindelijk wordt aan de donkere kant van het Nederlands bestuur in vorige eeuwen, waar men absoluut niet trots moet op zijn, aandacht geschonken.

De nieuwe directeur van het **Rijksmuseum**, Taco Dibbits stelt het zo: ‘De collectie van het Rijksmuseum vertelt de geschiedenis van Nederland die verbonden is met vele landen. Op goede en minder goede manieren, het hoort erbij en moet allemaal worden getoond’.

(Jan Hubert, red.)

— — — —

Op 1 januari 1738 verging voor de monding van de Marowijne rivier in Suriname het slavenschip Leusden. Het schip was op 19 november 1737 vertrokken uit Elmina, gelegen in het huidige Ghana, met aan boord 7001 gevangengenomen Afrikanen die bestemd waren om als slaaf in Suriname te worden verkocht. Op het moment van de ramp bevonden zich waarschijnlijk nog 680 van deze Afrikanen aan boord, van wie er slechts 16 overleefden. In de geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel heeft nooit een ramp van een dergelijke omvang plaatsgevonden.

De Leusden was een van de laatste slavenschepen die door de West-Indische Compagnie (WIC) werd uitgereed. Slavenschepen werden meestal na een of enkele slaventochten voor andere handelsactiviteiten ingezet, maar de Leusden heeft van zijn eerste reis in 1719 tot aan zijn ondergang in 1738 uitsluitend slaventochten ondernomen, tien in totaal. Zoals in deze studie wordt aangetoond, werden na 1719 door de WIC meer slavenschepen volgens het charter van de Leusden gebouwd. Deze schepen werden echter ook voor andere doeleinden ingezet, en de Leusden kan daardoor als het enige echte slavenschip van de WIC worden beschouwd.

Nederland en zijn slavernij verleden

In het verleden hebben slechts enkele historici zich beziggehouden met de Nederlandse slavenhandel. Voor de in 1602 opgerichte Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) bestond en bestaat veel meer belangstelling dan voor haar in 1621 opgerichte zusterorganisatie, de WIC. De Nederlandse bemoeienis met Azië en de Nederlandse kolonisatie van met name Indonesië vormen nog steeds inspiratiebronnen voor veel publicaties en onderzoek. De VOC is bij veel mensen bovendien bekend als de organisatie die Nederland op de wereldhandelskaart zette. In 2006, tijdens de Algemene Beschoouwingen in de Tweede Kamer, roemde de minister-president zelfs de ‘VOC- mentaliteit’, die hij associeerde met ‘over grenzen heen kijken, dynamiek’. Aan een ander aspect van de geschiedenis van de VOC, namelijk de actieve deelname aan de slavenhandel in Zuidoost- Azië, wordt echter vrijwel geen aandacht besteed. Maar sinds het begin van de jaren negentig van de vorige eeuw is de belangstelling voor de deelname van Nederland aan de transatlantische slavenhandel groeiende en vindt hierover steeds meer onderzoek plaats. In de afgelopen twintig jaar verscheen een aantal belangrijke studies over de Nederlandse betrokkenheid bij de trans-Atlantische slavenhandel. In Europa was er een aantal landen dat gedurende een langere of kortere periode betrokken was bij de handel in Afrikaanse gevangenen, allemaal landen die koloniën in Amerika bezaten. Dat ging om: Spanje, Portugal, Frankrijk, Engeland, Nederland en Denemarken. Spanje en Portugal betraden als eersten de slavenmarkt, al ongeveer twee eeuwen voordat de andere Europese landen zich met de handel in Afrikanen gingen bezighouden.

De Noord-Europeanen kopieerden het plantage- systeem dat door de Spanjaarden en Portugezen in Brazilië was ontwikkeld en pasten het toe in hun kolonies in het Caribische gebied. Hierbij was suiker het belangrijkste product. Daarnaast werden met behulp van slavenarbeid ook rijst, indigo, koffie, tabak en alcohol geproduceerd. Eltis merkt terecht op: *‘It is extraordinary that consumers’ pursuit of this limited range of exotic consumer goods, which collectively added so little to human welfare, could have generated for so long the horrors and misery of the Middle Passage and plantation slavery.’*

Deze opmerking geeft op indringende wijze de toenmalige werkelijkheid weer, namelijk dat veel Afrikanen als goederen werden verhandeld om aan de behoeften van Europeanen te voldoen. De Europeanen kochten hun handelswaar in bij Afrikaanse slavenhandelaren, die blijkbaar ook niet door morele overwegingen werden belemmerd. Daarbij dient bedacht te worden dat Afrikanen zichzelf niet als één volk zagen. Zij verschilden in tal van opzichten zoals: taal, cultuur en rituelen. Van deze verschillen werd door Europese slavenhandelaren ook gebruik gemaakt om volkeren tegen elkaar op te zetten om oorlog te voeren. De overwinnaars van deze oorlogen verkochten de overwonnenen aan de Europese slavenhandelaren.

Nederland als zeevarende en handelsnatie

De 16e eeuw was Nederland een belangrijke zeevarende natie. De handel in het Oostzeegebied was voor een groot deel in Nederlandse handen. In het Atlantische gebied waren het echter Spanje en Portugal die de dienst uitmaakten. De Portugezen waren hier vanaf het eind van de 15e eeuw actief. Zo hadden zij al in 1482 een fort in West-Afrika: São Jorge da Mina. In 1500 werd Brazilië door de Portugezen ontdekt en in 1548 als kolonie van Portugal ingelijfd.

De deelname van Nederlanders aan de Atlantische handel begon pas goed na 1590. Vóór dat jaar waren er slechts incidentele vaarten van Nederlanders naar de Canarische Eilanden, Marokko en São Tomé. Ook op Cuba en in Venezuela werd in de 16e eeuw door Nederlanders handel gedreven. Op de Canarische eilanden werd voornamelijk suiker gehaald. Zout dreef de Nederlanders naar het Caribische gebied. Gedurende de lange periode van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) was het voor de Nederlanders onmogelijk zout te kopen in Spanje. Dit probleem werd verergerd door de personele unie tussen Spanje en Portugal (1580-1640), omdat hierdoor de Portugezen automatisch ook de vijanden van Nederland werden. Er ontstond dan ook een groot tekort aan dit belangrijke conserveringsmiddel. In Punta de Araya in Venezuela bleek het zout als het ware voor het opscheppen te liggen, en tussen 1595 en 1609 hebben de Nederlanders daar enorme hoeveelheden zout gewonnen. De Spanjaarden hadden geen behoefte zout te halen in Venezuela, omdat zij in Spanje zelf grote zoutvoorraden bezaten. De zoutwinning door de Nederlanders in hun Caribische kolonie beviel de Spanjaarden niet. Tijdens het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) konden de Nederlanders weer zout kopen in Spanje en Portugal. In die periode bouwden de Spanjaarden versterkingen in Punta de Araya om het de Nederlanders onmogelijk te maken daar nog zout te halen. In 1628 lukte het de Spanjaarden de Nederlanders voorgoed uit dit gebied te verjagen. Het zoutprobleem van de Nederlanders werd grotendeels opgelost door de verovering van Sint Maarten (1630) en Aruba en Bonaire (1634) waar ook grote zoutvoorraden waren.

Door de oorlog met Spanje was Brazilië voor de Nederlanders verboden verklaard. Desondanks was er een grote betrokkenheid bij de Braziliaanse suikerproductie en -handel. Nederlandse schepen vervoerden — vaak onder Spaans-Portugese vlag — ruwe suiker van Brazilië naar Nederland. Omstreeks 1595 begonnen de Nederlanders ook regelmatig reizen te maken naar West-Indië. Tijdens het Twaalfjarig Bestand tussen Spanje en de Republiek (1609-1621) voeren er elk jaar tientallen Nederlandse schepen van Portugal naar Holland volgeladen met Atlantische producten. Het grootste deel van de lading bestond uit luxeproducten zoals suiker, tabak, gember, tropisch hout, katoen, goud, ivoor en parels. Maar ook zout (voor de haring- en kaasindustrie) en huiden werden aangevoerd. Uit een 'Deductie' van 1622, waarin verslag werd gedaan van deze handel, blijkt dat jaarlijks meer dan vijftien schepen werden gebouwd en uitgerust die veertig- tot vijftigduizend kisten suiker via Portugal naar Nederland vervoerden. Ook werd vermeld dat in die periode het aantal suikerraffinaderijen sterk was toegenomen: *'t notabelste voordeel, t'welck dese landen uijt dien handel getrocken hebben, te zijn de suiiker Ra nerijen, die van 3 ofte 4 int getal (...) nu tot 25 int getal sijn geaccresseert, alleen inde stadt van Amsterdam, ende een binnen Delft, twee tot Middelborch, ende een ten platten lande inden dorpe van Wormer.*

De handelsvaart op West-Afrika begon eigenlijk bij toeval. Barent Eriksz., een schipper uit Medemblik, strandde in 1590 op weg naar Brazilië op het eiland Príncipe en werd daar door de Portugezen gevangengenomen. Na een gevangenschap van twee jaar op het eiland São Tomé werd hij weer vrijgelaten. Tijdens zijn gevangenschap had hij uitgevonden dat er een omvangrijke en lucratieve handel met West-Afrika mogelijk was. Nadat hij in maart 1593 in Nederland was teruggekeerd lukte het hem enkele kooplieden uit Enkhuizen te overtuigen van het belang van handel op West-Afrika en een schip uit te reden naar dit gebied. In 1594 keerde hij, na een reis van negen maanden, terug met een rijke lading peper, ivoor en goud.

Hierdoor werden handelaren en kooplieden in Nederland overtuigd dat er grote winsten in het verschiet lagen. Ook de mogelijkheden voor winstgevende handel in het Caribisch gebied werden steeds duidelijker. Er werden ondernemingen opgericht om schepen uit te rusten voor de vaart op deze gebieden. Die ondernemingen of compagnieën waren samenwerkingsverbanden tussen verschillende personen die geld bijeen brachten om een schip te kopen en uit te reden.

Incidentele deelname aan de slavenhandel

Van voor 1621, het jaar waarin de WIC werd opgericht, bestaan er slechts sporadisch berichten van Nederlandse betrokkenheid bij de slavenhandel. Van een serieuze deelname hieraan kan dan nog niet gesproken worden. In 1596 werden door de Rotterdamse schipper Pieter van der Haagen 130 Afrikaanse gevangenen naar Middelburg gebracht. De bedoeling was dat ze daar zouden worden verkocht. Omdat het stadsbestuur van Middelburg, op last van de Staten van Zeeland, hier geen toestemming voor gaf, moesten deze mensen worden vrijgelaten. Wat er daarna met hen is gebeurd is niet zeker. Volgens de overleving stierven deze mensen na hun vrijlating 'als ratten in een guur land'. Men komt echter tot de conclusie dat het grootste deel van hen waarschijnlijk via Portugal naar West-Indië is gebracht, waar zij alsnog als slaven werden verkocht. Wie de opdrachtgever van Van der Haagen was of dat hij de Afrikanen voor eigen rekening vervoerde is onbekend. In 1606 werden door de Nederlander Isaac Duverne 470 Afrikaanse gevangenen in Trinidad afgeleverd. Zij waren door Spanjaarden bij Nederlandse kooplieden besteld. Een interessante kwestie is de levering.

van 20 Afrikaanse gevangenen door Nederlanders in Jamestown in Virginia (Noord-Amerika) in 1619. Kapitein John Smith schrijft hierover in zijn General History of Virginia (1624): *'about the last of August came in a dutch man of warre that sold us twenty Negars.'*

Verschillende onderzoekers hebben getracht een antwoord te vinden op de vraag of er hier inderdaad sprake was van levering van 20 Afrikanen door een Nederlands schip. Men merkt hierover op dat zij niet van een Nederlands slavenschip afkomstig waren, maar waarschijnlijk door een Nederlandse kaper op een Spaans schip waren veroverd. Volgens onderzoeker Engel Sluiter ging het om een gezamenlijke aanval van een Engels schip (de Treasurer) en een kaper afkomstig uit Vlissingen. De buit aan Afrikaanse gevangenen zou afkomstig zijn van het Spaanse slavenschip San Juan Bautista.

In 1630 was de WIC slechts incidenteel betrokken bij de slavenhandel. Volgens informatie uit de archieven, dateert het oudste bericht over haar deelname daaraan van 1626. In dat jaar besloot de Kamer Zeeland in Angola slaven in te kopen en die naar 'de Amazonas' te brengen. Vervolgens voerde de WIC al in het stichtingsjaar van Nieuw-Amsterdam (1625) de eerste gevangenen uit Afrika aan. Zij deden daar voornamelijk dienst als huispersoneel. Er is een vermelding van de vrijlating van een aantal slaven in 1645 in Nieuw-Amsterdam. Zij hadden waarschijnlijk deel uitgemaakt van de lading van een in 1625 door Nederlanders gekaapt Portugees of Spaans schip. Er was toen nog geen sprake van regelmatige slavenhandel door de Nederlanders, omdat zij niet beschikten over een eigen slavenstation op de Afrikaanse kust. In 1629 verplichtte de WIC zich om Nieuw-Nederland (het tegenwoordige New York en omgeving) van Afrikaanse gevangenen te voorzien. Het ging in al deze gevallen echter meer om incidentele leveringen dan om een structurele deelname aan de slavenhandel. Die begon pas goed in 1635, toen de WIC besloot in Afrika mensen te gaan kopen voor de plantages in Brazilië.

Bronnengebruik:

Thornton, Africa and Africans, met name hoofdstuk 3: Slavery and African social structure chattel slavery: 'the stripping of a man of all his rights and property'. Basil Davidson, The African slave trade. A revised and expanded edition (Boston enz. 1980)

Henk Den Heijer, De geschiedenis van de WIC (Zutphen 1994); Hans den Haan, Moedernegotie en grote vaart. Een studie over de expansie van het Hollandse handelskapitaal in de 16e en 17e eeuw (Amsterdam 1977)

L. C. Vrijman, Slavenhalers en slavenhandel, (Tweede vermeerdeerde druk, Amsterdam 1943) 16-17; W.S. Unger, Bijdragen tot de geschiedenis van de Nederlandse slavenhandel, in: Economisch en Sociaal Historisch Jaarboek (ESHJ) 26, 136. Dienke Hondius, Afrikanen in Zeeland, Moren in Middelburg, in: Zeeland Tijdschrift van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen (2005), 13-24

Internet:

<http://www.isgeschiedenis.nl/themas/west-indische-compagnie/>

https://nl.wikipedia.org/wiki/West-Indische_Compagnie

<http://www.robgomes.nl/tng/WIC/WIC.htm>

(Zuid-)Nederlandse inbreng in de Deense Oost-Indische Compagnie.

door Jan Lingen

Het initiatief voor de oprichting van de *Dansk Ostindisk Compagni* (DOC) kan worden toegeschreven aan Marcelis de Boschhouwer. Hij verliet de dienst van de VOC voor die van de Raja van Kandy, die hem tot Prins van Migomme benoemde en hem aanstelde tot admiraal, doch het werd hem verboden het domein van de Raja te verlaten. Het vooruitzicht om voor jaren aan het hof van Kandy en het eiland gebonden te zijn zal zijn avonturiershart wat benauwd hebben en zocht hij blijkbaar naar mogelijkheden het eiland te verlaten. De bezetting van de kuststrook door de Portugezen was voor de Raja van Kandy een permanente inbreuk op zijn soevereiniteit. Een reden voor Marcelis om op de Raja's verzoek, naar Nederland te reizen en aldaar de Heren XVII te verleiden voor een militaire alliantie tegen de Portugezen, in ruil voor verschillende handelsmonopolies. Ondanks de wat protserige titel van 'Prins van Migomme Bandar', maakte hij nauwelijks indruk bij de Heren XVII, die hem meer als een overloper zagen dan als een afgezant van de vorst van Kandy. Reden om zijn geluk ergens anders te beproeven. Samen men nog enkele andere Nederlandse kooplieden vestigde men zijn aandacht op Kopenhagen.

Daar werd men met open armen ontvangen en in 1616 werd onder een charter van Christian IV van Denemarken te Kopenhagen de *Dansk Ostindisk Compagni* (DOC) opgericht. Deze charter is vergelijkbaar aan die van de VOC, die in 1602 werd opgesteld.

In Augustus 1618 vertrok de eerste Deense vloot, onder de vlag van de DOC naar Azië met de ervaren Roland Crappé als kapitein van het jacht Øresont. Als admiraal van de vloot was de 24-jarige Deense edelman Ove Giedde aangesteld.

Helaas voor Marcelis de Boschhouwer, overleed hij onderweg naar Ceylon. Hij heeft zodoende de voorgestelde overeenkomst tussen Christiaan IV en zijn opdrachtgever de vorst van Kandy, Rajah Senerat, niet kunnen overhandigen. Aan deze, in het Nederlands door hem opgestelde overeenkomst, is het zegel met het wapen van Marcelis de Boschhouwer gehecht, die het omschrift: draagt "M * Deyo * Pingetty * Migommo * Bandar". Voorwaar een bijzonder historisch relik van deze Zuid-Nederlandse avonturier.

Kapitein Roland Crappé heeft een niet minder fraai in het Nederlands gesteld scheepsjournaal nagelaten van zijn heenreis op de Øresont. Met daarin uiteraard de diverse gebeurtenissen onderweg en de aankomst op Ceylon, maar ook de bloedige verwickelingen met de Portugezen en de uiteindelijke bescherming aan het hof van Tanjore zijn beschreven. In 1620 bereikte hij Ceylon, doch de Raja van Kandy distantieerde zich van de door Boschhouwer in naam van de zgn. 'keizer van Kandy' met de Denen gemaakte overeenkomst. Noodgedwongen zochten de Denen nu hun heil aan de overkant, de Coromandelkust. Daar vielen ze echter in de handen van de Portugezen. In een zeeslag met enkele kleine schepen leed de Øresont schipbreuk nabij Karikal. Enkele bemanningsleden die zich niet snel genoeg uit de voeten wisten te maken werd door de Portugezen gevangen genomen. Sommige daarvan werden om het leven gebracht, waarbij de hoofden, ter afschrikking, op spiesen op het strand werden geplaatst. Roland Crappé, echter wist men een aantal van zijn manschappen aan de Portugezen te ontvluchten en slaagde erin het hof van de Naik van Tanjore te bereiken die ze bescherming bood. De ervaren en sluwe Crappé bereikte als snel overeenstemming met de Naik van Tanjore voor

een handelsnederzetting voor de Denen te Tarangambadi (Tranquebar). Nadat ook de gevolmachtigde edelman Ove Giedde de overgebleven manschappen van de Øresont te Tanjore had bereikt werden de onderhandelingen voortgezet en op 20 november 1620 beklonken. Onmiddellijk begon men met de bouw van de factorij en het fort 'Dansborg'.

Men zette er vaart achter. Ove Giedde hield persoonlijk toezicht en markeerde zelf de ramparts en de bastions. Aan de metselaars werd een goede beloning in het vooruitzicht gesteld indien bepaalde delen van het fort, zoals de gewelfde entree en de bewakingsruimten, voor het vertrek van Ove Giedde gereed zouden zijn. Toen hij op 13 februari 1621 met de retourvloot naar Denemarken vertrok was de bouw van het fort dan ook al redelijk ver gevorderd.

Bij het vertrek van Ove Giedde, werd Roland Crappé als gouverneur van Tranquebar aangesteld en kreeg het volledige gezag over de reilen zeilen van de Compagnie in Azië. Na een kort verblijf in Denemarken in 1622/23 keerde Crappé terug naar Tranquebar en bouwde het gezag van de Compagnie verder uit met vestigingen in Pipely en Balasore in Bengalen, Masulipatam op de noordelijke Coromandelkust, Bantam of Java en Makassar op Celebes

Antwerpse verhalen

OH LIEVE-VROUWE-TOREN

door Emy Vanderveken

*Uit de stad van de Sinjoren rijst gij op, zo slank van lijn
laat uw bronzen klokken horen als ons daag'lijks liefst refrein
veel geheimen moet gij borgen uit 't verleden en van nu
want uw kind'ren met hun zorgen wenden zich vol hoop tot u ... **

In 1352 werd in Antwerpen de eerste steen gelegd voor een nieuwe gotische kerk. Men kan zich afvragen wat de Antwerpenaren daar toen van verwachtten, want het minachtende woord *gotisch* betekende in die tijd : barbaars en lelijk, kortom : misbaksel ! Maar de nieuwmodische stijl met zijn spitsbogen zou heel wat anders laten zien. Men kon er hoger mee bouwen, met dunnere muren en grotere vensters en uiteindelijk zou in Antwerpen, op de plaats waar eerst een vrij plomp Romaans bidhuis stond, een van de mooiste kerken ter wereld verrijzen ! Het werd het pronkstuk en het absolute kenteken van de stad !

Al had de bouw wel 170 jaar geduurd, want men heeft er van 1352 tot 1521 aan gewerkt. Openbare werken nietwaar... ! Tijdens de bouw had men bovendien ook nog eens een fameuze brand gehad, wat financieel een ramp betekende en in de loop der jaren werden nu en dan zelfs de plannen gewijzigd, waardoor uiteindelijk de tweede toren nooit is afgewerkt en op zo'n 65 m. hoogte is "blijven steken".

Het laatst kreeg de noordertoren vorm, een 123 meter hoog flamboyant kantwerk van steen, *de hoogste uiting van Antwerpens kunstzin ... dankt zijn roem aan het feit dat hij zich als het ware oplost in de atmosfeer. ***

Keizer Karel was onder de indruk, want hij roemde onze kerk en haar toren als *een prachtgebouw, een koninkrijk waard.*

Gij moest het zorgvuldig in een koker bewaren en het slechts eens per jaar den volke tonen !

En in onze tijd wapperde zelfs de Boerentoren maandenlang met liefdesverklaringen, door de toenmalige stadsdichter Tom Lanoye onder woorden gebracht op meterslange spandoeken :

*waarom vertoef ik plomp
verloren hoekig in uw ranke schaduwkant
uw broderie van steen
als toren u te min,
als minnaar u te jong ...*

De Onze-Lieve-Vrouwekerk en de Boerentoren, gezien vanaf de linker Scheldeoever

WAAROM VERTOEF IK
PLOMP IK
LOREN
VERLOREN
HOEKIG IN UW
RANKE
SCHADUWKANT
UW BRODERIE
STEEN
VAN VOOR AF
ALS TOREN ALS MINNAAR
UTE MIN UTE JONG

VERLEENT
DEBILITEIT
TEMIN
NIET NET HET LAGGE AAN
DE SIER VAN
SCHONHEID
ZIN EN IS HET
LIMPE SOMS NIET
TOT
BEWONDREN VAN
VERFLIJNING MEEST GESCHIKT

ZIJN NIET
ZOO ENDE
U EN IK
-ONT STOMP GEBORN
VIER
KANTEN
STRADEBOER
-VAN GEWIN
DOOR UW VERSCHIJNING
TOCH AAN DER
TOE ELK AAN DER
VOORBESCHIKT

AANVAART MIJ
NEEMT MIJ
MIJ ZIET MIJ STAAN
MIJ BEGINT MET
MIJ ZO DRACHT
ZO NACHT
UW **PRACHT**
VAN VOOR AF AAN
OH KIJKT DAN
HOUDT VAN
BEZWIJKT MIJ
U NIET IN

Maar niet alle “kind’reu met hun zorgen” wendden zich vol hoop tot de toren om zijn broderie van steen te bewonderen. Voor sommigen zou hij gewoon als springplank dienen voor een zelfmoordpoging en de eerste in deze serie wanhopigen was nog wel een van de kerkbouwers ! Door de vele kanalen en vlieten was de Antwerpse ondergrond zeer drassig en dat zorgde bij bouwwerken natuurlijk voor de nodige problemen. Dat de kerk toch altijd stevig op haar grondvesten is blijven staan en nooit is scheefgezakt, zou te danken zijn aan metselaar-aannemer Mathias. Hij koesterde een beroepsgeheim, dat hij waarschijnlijk via zijn vader of via een of ander oud manuscript had leren kennen : voor het bekomen van een stevige fundering gebruikte hij koehuiden ! Zijn concurrenten mochten dit natuurlijk niet te weten komen. Maar op een dag, toen hij er met zijn vrouw aan de koffietafel over sprak, had zijn zontje het gesprek afgeluisterd en wat deed de kleine onverlaat ? Fier als een gieter vertelde hij aan iedereen die het horen wilde dat hij het geheim van de beestenvellen kende ! En zo kwamen andere architecten en bouwmeesters het toch te weten. Daar ging het firmageheim en Mathias zag daardoor zijn toekomst aan diggelen geslagen. Uit wanhoop pleegde hij enkele jaren later zelfmoord door van de toren te springen. Volgens sommige bronnen was hij eerst in zulke woede ontstoken, dat hij zijn loslippige nakomeling had gedood, waarna zijn geweten hem uiteindelijk tot zelfvernietiging dreef.

Hoe dan ook, Mathias sloeg te pletter op wat nu de Handschoenmarkt heet, maar in die tijd het *Klein Kerckhoff*, of vanwege de kasseistenen *Steenen Kerckhoff* werd genoemd. Ooit was deze plaats een deel van het kerkhof van Onze-Lieve-Vrouw. In de 16^e eeuw verhuurde het kapittel de kerkgronden tijdens de jaarlijkse kermis aan de pelswerkers en handschoenmakers, die er dan hun kraampjes opzetten. Links naast de hoofdingang van de kerk ontdekt de oplettende wandelaar op de grond een rechthoekige donkerkleurige steen, waarin 7 stukjes koper zijn verwerkt. Op deze plaats zou Mathias zijn geland... in 7 stukken !

Of er werkelijk ene Mathias heeft bestaan en of die ook nog van de toren is gesprongen, is niet met zekerheid geweten. Maar kom beste lezer, zoiets moet je niet willen weten. Het is een echte Antwerpse legende. Dus : houden zo !

Die steen met de koperen stukjes wordt soms ook toegedicht aan een verliefd koppeltje, dat in het jaar 1913 - en dit is geen legende - een einde aan hun romance maakte. Tussen onze oude krantenknipsels vonden wij een artikel dat daarover op 26 april 1913 in De Nieuwe Gazet verscheen en het merkwaardig plastisch proza uit die tijd willen wij u zeker niet onthouden :

“Heden voormiddag om 10.30 u. sprongen een jongeling en een meisje van het tweede verdiep van den toren onzer Hoofdkerk. Eerst sprong de jongen, daarna het meisje. Beiden vielen op het gaanpad ter hoogte van de pomp van Quinten Matsijs. De beide wanhopigen waren op den slag dood. De eenzelligheid van den jongeling is reeds vastgesteld. Het is de genaamde M... wonende Baron Dhanislei. Wie het meisje is weet men tot op heden niet.

De lijken lagen plat op den buik. Het bruin haar van het meisje is door den val ontvlochten. Een harer armen steekt onder haar hoofd uit. De hand is blauw en samengekrampd. De jongeling ligt ook met het aangezicht op de grond. Daar komt dokter Broes toe, om de lijken te onderzoeken. Hij keert eerst het lijk van het meisje om. Afschuwelijk schouwspel ! Het aangezicht is gruwelijk geschonden, de schedel gebarsten, de neus verpletterd. De bovenlip is afgescheurd, zodat de regelmatige tandenrij blootligt. De hals, een blank zachte kinderhals, is ongeschonden. Dikke klonters bloed stollen op de kaken. “Dood”, zegt de dokter, na een kort onderzoek. Op dit ogenblik komt de witte wieg van het dodenhuis toe. De jongeling wordt omgekeerd. Het gelaat is onkenneijk, één bloedige vleesklomp. Drie man nemen den doode op. Heel het lijk is verpletterd. Al de beenderen moeten wel gebroken zijn, zoo slap hangt het in de met bloed doorweekte kleederen. Het arme verminkte lijf plooit als een doek, en twee man moeten toespringen om het in het witte karretje te heffen. Een rilling van afgrijzen doorloopt de menigte. Een vrouw gilt en valt flauw. Het deksel wordt toegeschoven. Nog snel den gebroken voet die slap en bebloed uit het wagentje hangt weggestopt, en dan vooruit naar het dodenhuis”.

Zestig jaar later haalde De Nieuwe Gazet het verhaal nog eens boven en voegde er voor alle zekerheid aan toe : *“de reden van deze wanhoopsdaad is later bekendgeraakt. De twee jonge mensen mochten van hun ouders niet met elkaar huwen. De kranten uit die tijd becommentarieerden het tragisch voorval vanuit de meest uiteenlopende standpunten. Zo werd zelfs medisch nagegaan of het mogelijk was dat beide mensen al overleden tijdens de val, bij gebrek aan zuurstof. Zij stortten zich naar beneden van een hoogte van 91 meter”.*

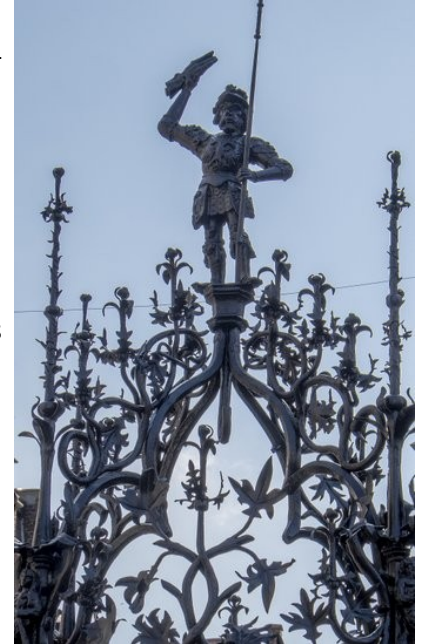
Er zijn daar in de loop der jaren nog wel andere zelfmoord of pseudozelfmoord kandidaten geweest, maar uiteindelijk kreeg de stad genoeg van dat gespring en werd het beklimmen van de toren alleen nog toegelaten onder toezicht van een gids.

We staan intussen nog steeds voor de hoofdingang van de kerk, waarvan de drempel zo'n 6 m. boven de zeespiegel ligt (die van het stadhuis ligt nog 2 m. hoger - daar hebben ze zeker nog meer vellen ondergelegd ...).

Nabij de steen met de 7 koperen stukjes is tegen de kerkmuur een replica van de grafsteen van Quinten Matsijs geplaatst (. . . het lijkt hier wel de doedehoek), de man die rond 1465/66 in Leuven werd geboren en rond 1529 in Antwerpen is gestorven. Vanaf deze grafsteen grijnst ons een doodskop tegemoet, met rondom de nog moeilijk te lezen tekst : SEPULTURE VAN M. QUINTEN MATSYS IN SYNEN TYT GROFSMIDT EN DAER NAER FAMEUS SCHILDER WERD STERF. AN. 1529”

Over de Quinten hebben we een heel ander verhaal. Ook hij had op een gegeven moment te maken met liefdeskommer en dito kwel, maar daarom sprong hij nog niet van de toren. Hij was uit ander hout gesneden, of misschien moeten we zeggen : uit ander ijzer gesmeed ! Quinten, een weduwnaar met drie kinderen, was smid van beroep en zou in “De Rooden Hoed” (genoemd naar het pannendak) hebben gewoond. Hij moet meer dan een oogje hebben gehad op de mooie Catharina, de dochter uit de “De Pelgrom”, de herberg van Jan Heyns waar veel bedevaarders langskwamen. Doch vader Heyns zag die liefdesaffaire met een smid hoegenaamd niet zitten. Daar was zijn dochter te goed voor ! En nochtans was Quinten Matsijs een echte stielman. We kennen allemaal zijn “putje” op de Handschoenmarkt (in onze tijd door vele toeristen dikwijls gezien als een “Wishing Well”, o. a. door de Japanners die daar vlakbij altijd diep ontroerd raken door de gedenksteen voor Nello en Patrice). Het dateert van rond 1490 en stond eerst boven een andere bornput vóór het oude Schepenhuis (stadhuis). Tijdens de bouw van het nieuwe Stadhuis werd die put dichtgegooid en in 1557 verhuisde de putkevie naar de Handschoenmarkt. Het smeedwerk van dooreen gevlochten ranken was bestemd om de katrol vast te maken waarmee men de emmer bediende om water te scheppen. Bovenop heeft Matsijs Silvius Brabo voor het eerst afgebeeld als “handwerper”, in Romeinse uitrusting. Maar het kunstige smeedwerk was voor vader Heyns — zelf in zijn vrije tijd geen onverdienstelijk schilder - blijkbaar niet genoeg om zijn dochter aan die smid uit te huwelijken. Quinten besloot daarom zelf schilder te worden en zo staat dat ook in grote sierlijke letters te lezen op het putje : “*deze putkevie werd gesmeed door Quinten Matsijs. De liefde maeckte van de smidt eenen schilder*”. In het begin was zijn geborstel niet veel zaaks, maar Quinten was een snelle leerling en weldra stond hij alom bekend voor zijn minutieuze weergaven. Op een dag schilderde hij op een werk van Heyns stiekem een grote vlieg, naar men zegt juist op het achterwerk van een afgebeelde duivel. Die vlieg zag er zo realistisch uit, dat vader Heyns verschillende keren probeerde het dier weg te jagen, tot hij zag dat ze geschilderd was ! Hij bewonderde de manier waarop de vlieg was weergegeven en vond dat zo’n kunstenaar zeker met zijn dochter mocht trouwen. Wat Quinten en Catharina ook prompt deden !

Einde goed, al goed en volgens het verhaal leefden ze nog lang en gelukkig !

Maar als je het ons vraagt, bleef de Quinten toch nog regelmatig het ijzer smeden als het . . . etc., want naar het schijnt kregen ze niet minder dan 10 kinderen !

* tekst en muziek Jo Dante — lied vooral

** geciteerd uit *De Barokkerken in Antwerpen* — Prof. Stan Leurs — 1935

bekend door La Esterella.

Geraadpleegd :

“*Historiek der Straten en openbare Plaatsen van Antwerpen*” Augustin Thys- Uitgave 1893.

“*Gids voor Oud-Antwerpen*” — George van Cauwenbergh

Foto's via Wikipedia

MAAR WIE HEEFT NU AUSTRALIË ONTDEKT ?

door Jean-Pierre Massart.

Een Spanjaard, een Engelsman, een Portugees, een Fransman of toch een VOC' er ?

Ik zou durven schrijven : naargelang de taal van het boek in uw handen... en toch mag U gokken op een Chinees. Helaas, mijn kennis van het Mandarijn laat enorm te wensen over. In alle bescheidenheid: ik ben nooit verder geraakt dan het correct uitspreken van " *tsing tao* ". U kent ongetwijfeld dat biermerk, eerst door Duitsers in China gebrouwen in het begin van de vorige eeuw. (tiens, onze Oosterburen maken geen aanspraak op de ontdekking !...)

Me alle Chinezen mor ni me den deze.

Sinds de XXe eeuw werden meerdere vondsten gedaan die te denken geven dat Chinezen, zeelui en handelaars, de Australische kusten reeds 2500 tot 3000 v.C. verkenden en er zich ook voor korte tijd vestigden. In verschillende teksten daterend van vóór onze tijdrekening wordt verwezen naar de Aborigines met hun boemerang en zelfs over kangoeroes in de zoo van Peking enz.. Zelfs *Confucius* wordt erbij gesleurd.

Van recentere tijden werden wrakstukken van jonken, porseleinen voorwerpen e.d. gevonden. Eén ding staat vast: menseneters uit het Noorden hebben ooit verklaard dat Chinezen beter smaakten dan Europeanen. Te veel zout bij deze laatste, (een hele geruststelling voor een mogelijke trip naar "down under".)

We moeten toch tot 1405 wachten om zekerheid te krijgen door de expeditie van *Cheng-Ho* die tientallen schepen en duizenden metgezellen aanvoerde. Dit gebeurde toch een volle eeuw vóór de eerste Europeaan op "het Groote Eiland" aan wal ging.

Maar nu volgen ze mekaar op: terwijl de nationale held, groot-admiraal *Zheng* naar het Westen zeilde, verkenden in 1422 de vice-admiraals *Hong Bao* en *Zhou Man* de westelijke en oostelijke kusten van het subcontinent. Jammer genoeg werd deze expansiepolitiek kort daarop door de keizer verboden wat China's grenzen voor meer dan drie eeuwen van de buitenwereld afsloot.

Nu wordt het heel duidelijk...

Of over Fransen, Spanjaarden, Portugezen, Nederlanders en ...

... *Binot Paulmier de Gonneville*; met zo'n naam kon niemand anders dan een Fransman de Terra Australis ontdekken in 1504. Al is het verhaal op zijn minst verdacht. Onze moedige kapitein had koers gezet naar Brazilië maar ontmoette een verschrikkelijke storm. Zijn schip bleef een volle maand onbestuurbaar ! En ziedaar: de kust ! Water, proviand, de zieken genezen, het schip herstellen. Na zes maanden oponthoud vatte men de terugreis aan. Die duurde een heel jaar! Maar een ongeluk komt nooit alléén: in het zicht van de thuishaven botste men tegen piraten: weg schip, weg lading, weg alles.

Zelfs Franse historici bekijken het voorgaande als een script voor Bollywood.

Nu komt het dossier van de Portugezen te voorschijn. Een sterke theorie is het wel die *Cristovao de Mendonça* benoemt tot eerste Europeaan om rond 1522 voet aan land te zetten. Hiervoor steunen de voorvechters ervan op latere Franse kaarten met hier en daar Portugees klinkende namen, en ook het feit dat Timor op amper 350 zeemijlen verwijderd, reeds eigendom van de Lusitaniërs was. Als kriebelen op de taart zou men een twintigtal Portugees woorden uit een noord-westelijke taal van Aboriginals gehaald hebben. En als dat niet genoeg is kan men er altijd nog enkele verdachte brokstukken bijvoegen. Dat dit alles geheim bleef, valt te begrijpen: volgens het verdrag van Tordesillas (1494) viel het land in de Spaanse invloedssfeer terwijl mogelijke archiefstukken de aardbeving en brand van Lissabon in 1755 niet overleefden...

En wat de Spanjaarden betreft, die volgen weinig glorieus op afstand. Vertrokken uit Peru met 3 schepen onder het bevel van *Torres* was het in 1604 dat de "sailing captain" of loods, *Fernandez de Queiros*, een Portugees trouwens, de "descobrimto" meldde. Het bleek later dat hij de Vanuatu eilanden aangedaan had... *Torres* van zijn kant voer door de wateren tussen "het Groote Eiland" en Nieuw Guinea evenals Australië op een haar na missend.

En uiteindelijk de echte, enige ontdekkers.

De "*Duyfken*", een "pinas", was reeds tien jaar eerder gebouwd en had al verschillende lange reizen op het actief toen het in opdracht van de VOC uit Java vertrok onder het bevel van *Willem Janszoon*. Het scheepje bereikte de Australische Oostkust in 1606 denkende nog de kust van Nieuw Guinea te volgen. Hij wordt thans erkend als de eerste, echte en onbetwiste Europese ontdekker. Alhoewel... men heeft ooit een kanon gevonden sterk lijkend op XVIe eeuw artilleriestukken van Portugees makelij. Wij zullen daarin maar niet dieper graven. Het scheepje verkende de *Rivier met het Bosch*, *Vliegen Baai*, *Dubbel en Visrivier*, *Hooghe Eylandt* enz... maar economisch werd niets bereikt.

Een zekerheid is dat de bemanning zo vijandig ontvangen werd dat men gauw besloot koers naar huis te zetten vanuit *Kaap Keer-Keer* (Cape Turnagain). Nadien bleef *Janszoon* lange jaren in dienst van de VOC en kende er een rijk gevulde loopbaan. Die "ontdekkers" werden o.a. gevolgd door *Hartog* met de "*Eendracht*" in 1616. Deze laatste werd weliswaar een "toevallige" ontdekker: de VOC had de gezagvoerders met bestemming Java bevolen na Kaap de Goede Hoop een oostelijke koers te varen, daarna pal Noord. Dit betekende wel een grotere afstand maar gunstige weeromstandigheden. De West- en Zuidkust werden zo door meerdere VOC schepen verkend met soms een te lange noordelijke route... en een stranding tot gevolg. Citeren wij nog *Zaacher* in het Noorden in 1618, *Edel* een jaar later, *Nuyts* in 1627 en door ons beter gekend: *Abel Tasman*; hij ontdekte *Tasmanië* in 1642 maar meende een schiereiland te hebben verkend.

Waarom heeft men toen geen definitieve vestiging gepland?

Het gebeurde wel toen - 1629 - een tien schepen sterke vloot beschermd door het oorlogsschip "*Batavia*" uit de Nederlanden vertrok onder het bevel van kapitein *Ponsart*. Niet ver van hun doel kwamen ze in een geweldige storm terecht. Alle schepen deden de grote plons, terwijl de "*Batavia*" aan de grond liep op de *Abrolhos* eilanden.

Na een ware odyssee bereikten maar weinig overlevenden nog hun thuisland. Verdere pogingen werden begrijpelijkerwijze niet ondernomen.

Al die koene zeelieden realiseerden zich nooit wat ze ontdekt hadden. Indien wij geen rekening houden met *William Dampier* die langs zowat 2000 kilometer van de Noord Westkust voer in 1699 wordt de verdienste aan *James Cook* in 1770 toegekend (hij maakte gebruik van de kaart van *Nieuw Holland*, een eeuw eerder door *Joan Blaeu* vervaardigd).

Het zijn dan ook de Engelsen die maakten dat men nu "down under" links van de baan rijdt en het land lid van het Commonwealth is al starten ze daar bescheiden met een strafkolonie in de late XVIIIe eeuw en werd de beruchte kapitein *Bligh* van "*Bounty*" er ooit gouverneur. Misschien miste Nederland de boot? Waren de vooruitzichten voor een interessante handel en business flinterdun? De VOC heeft zich dan schromelijk vergist. Maar het valt niet te ontkennen dat de Navy, eens de ontwikkelingsperiode gekomen, oppermachtig over de wereldwateren heerste.

Bronnen: zie vooral Wikipedia artikels

-P.Fry, 2002, "It's official Admiral Zheng beat etc." The AGE

-Tahiti Infos, D.Pardon, 2015

-La Voz de Galicia, 8/2013

Activiteiten

Op **29 oktober** trokken wij op ontdekkingsstocht naar de wereld van het kerkorgel, een uitstap die enigszins afweek van de gebruikelijke thema-uitstappen van de VOC, hoewel . . .

De Nederlanden zijn tot in de 18de eeuw, samen met Duitsland, toonaangevend geweest wat de bouw en ontwikkeling van het kerkorgel betreft, met als kers op de taart de bouw in 1738 van het monumentale orgel in de Sint-Bavokerk in Haarlem door Christiaan Muller, voor die tijd het grootste kerkorgel ter wereld. Geen land ter wereld telt meer orgels per vierkante kilometer dan Nederland. Zeer complexe instrumenten met veelsoortige onderdelen en materialen. Het samenspel van houten en metalen orgelpijpen, de klavieren, de mechaniek, de windladen, de orgelkas en de windvoorziening geeft elk orgel een eigen en unieke klank. Bijgevolg lag een nadere kennismaking met dit instrument voor de hand.

Onder de deskundige leiding van onze gids, Jan Van Mol, bezochten wij in het Nederlandse Dordrecht achtereenvolgens de Grote of Mariakerk, de Oud-Katholieke kerk, en de Augustijnenkerk. In deze drie kerken werd de historiek van de aanwezige orgels uitvoerig toegelicht en werden deze instrumenten tevens bespeeld. In de Augustijnenkerk mochten wij een orgelconcert bijwonen door Gerrit Christiaan de Gier met werken van de Duitse componist Max Reger (1873-1916) en zijn leerlingen.

De Grote of Mariakerk (gastheer organist Cor Ardesch)

Eerst aan de beurt was het **Bach-orgel**, een stijlkopie van een orgel van de beroemde orgelbouwer Gottfried Silbermann (1683 – 1753), die behalve kerkorgels ook clavecimbelbouwde en de eerste was die een pianoforte heeft gebouwd.

Het instrument werd vervaardigd door de Nederlandse orgelmaker Verschueren Orgelbouw (Heythuysen) en op 26 september 2007 feestelijk in gebruik genomen in de Grote kerk, waar het opgesteld staat in het Mariakoor. Het instrument is specifiek gemaakt om de orgelwerken van J.S. Bach en diens tijdgenoten tot hun recht te laten komen. Het is uit stilistisch oogpunt een belangrijke aanvulling op het 19de - eeuwse orgel van de orgelmakers Kam. Het heeft 2 klavieren en pedaal, en 34 registers.

Het tweede instrument was het merkwaardige **kabinetorgel**, in 1785 gebouwd door de Dordtse orgelmaker Geerkens. De oorspronkelijke locatie van dit instrument is niet bekend.

In 1916 werd het orgel gekocht bij de pianohandelaar Ernst Krill te Utrecht. Tot voor kort stond dit instrument in het

Museum Mr. Simon van Gijn te Dordrecht. Sinds enkele jaren staat het opgesteld in het Hoogkoor van de Grote Kerk.

Van dit orgel mochten wij een kijkje nemen in het binnenwerk, en de ingenieuze windvoorziening in het bijzonder. De fraaie pijpen in het front bleken 'loos' of 'stom' te zijn, de sprekende pijpen staan binnenin het meubel. Het orgel heeft 1 klavier en 6 registers.

Tot slot kwam het grote **Kam-orgel** aan de beurt, een flink uit de kluiten gewassen instrument met 3 klavieren en pedaal, en 52 registers.

De opdracht om dit instrument te bouwen werd in 1671 gegeven aan de Antwerpse orgelbouwer Nicolaas van Hagen die grote faam genoot met het orgel dat hij gebouwd had in de Sint-Pauluskerk te Antwerpen. Oorlogsgeweld en geldgebrek maakten echter dat het instrument in 1674 slechts voor de helft was voltooid.

Uiteindelijk werd het instrument voltooid in 1678 door de Dordtse orgelmaker Carl Jacobszoon Pellereyn. Het front werd bekroond met de familiewapens van de vier kerkmeesters, met in het midden het wapen van Holland en de tekst 'Vigilate Deo confidentes' (Weest waakzaam, vertrouwend op God). Op het Positief werd het wapen van de stad Dordrecht geplaatst.

Van dit instrument is weinig of niets overgebleven, behalve dan het orgelfront, dat een merkwaardige gelijkenis vertoont met dat van het orgel in de Antwerpse Sint-Pauluskerk. Het orgel werd in 1859 volledig vernieuwd door orgelbouwer W.H. Kam uit Rotterdam. Na nog enkele wijzigingen te hebben ondergaan, werd het in 1939 opnieuw geïntoneerd door orgelmakerij G. van Leeuwen en Zonen. Om het bespelen lichter te maken werd een Barkerhefboom geplaatst.

In 1987 vond een restauratie plaats van de mechanieken door Ernst Leeftang. Vanaf het najaar 2007 werd gedurende de wintermaanden gewerkt aan het instrument door orgelmakerij Reil te Heerde. Deze werkzaamheden werden in april 2010 afgerond.

Over deze restauratie vertelde Cor Ardesch enkele interessante bijzonderheden. Zo vernamen wij dat een eenvoudig 'sopje' met een gewoon afwasproduct volstond om alle vuilnis van de orgelpijpen te verwijderen. Ook bleken de grote baspijpen in de zijtorens met de jaren door hun gewicht doorgezakt, met het gevolg dat zij niet mee vaststonden en uit de torens hadden kunnen vallen. Bij de restauratie werden de pijpen onzichtbaar aan de bovenzijde opgehangen zodat alle gevaar verdwenen is..

Kam orgel

Oud-Katholieke kerk (gastheer Kanunnik Jaap Spaans)

Geschiedenis van deze afgescheiden groep van de Katholieke Kerk

Tot de reformatie van 1572 in Dordrecht haar beslag kreeg, was de Grote- of Onze-Lieve-Vrouwekerk in gebruik. De komst van de watergeuzen in de stad zorgde ervoor dat het stadsbestuur de gereformeerde gemeente toestond in deze kerk haar diensten te houden. De Katholieken wisten een aantal bezittingen mee te nemen en zo is de Oud-Katholieke kerk nog steeds in het bezit van kazuifels (priestergewaden) en Misgerei uit de tijd van voor de reformatie.

Na het vertrek uit de Grote kerk werden er door degenen die de Katholieke eredienst niet wilden afzweren 2 staties in Dordrecht gesticht: die van de Maria Minor (Kleine O.L.V.- Kerk) aan de Hoge Nieuwstraat en de Maria Maior (Grote O.L.V.-Kerk).

Door de reformatie was de Katholieke Kerk in Holland in een isolement van Rome geraakt en een naar binnen gekeerde gemeenschap geworden. Dit feit en kerkpolitieke en theologische redenen zorgden er voor dat er steeds meer gescheiden groepen ontstonden binnen de Katholieke Kerk. Toen de apostolische vicaris Petrus Codde in 1702 op verdenking van Jansenisme geschorst werd, meende men in Holland van het aloude middeleeuwse kerkrecht gebruik te kunnen maken en in 1723 resulteerde dat in een eigen bisschopskeuze. Deze bisschop werd echter door Rome niet geaccepteerd. Een deel van de geestelijkheid in Holland en Utrecht bleef hem steunen, zo ook de beide Dordtse pastoors. Zo komt het dat beide parochies overgingen tot de 'Rooms-Katholieke Kerk der Oud-Bisschoppelijke Clerezij', zoals de officiële naam van de kerk nog steeds luidt, ofwel Oud-Katholieke Kerk.

Kort daarop werd in 1735 een missie naar Dordrecht ondernomen van 'roomsgetrouwe' priesters en religieuzen, hetgeen resulteerde in een derde schuilkerk aan de Kuipershaven. Deze is in de 19de eeuw gesloopt en vervangen door de Bonifatiuskerk aan de Wijnstraat.

In 1792 werd de schuilkerk Maria Minor aan de Hoge Nieuwstraat gesloten en verenigd met de Maria Maior. Gedurende de eerste helft van de 19de eeuw verloor de 'Clerezy' veel leden, maar na omstreeks 1860 was er sprake van een duidelijk merkbare groei. Dat had vooral te maken met de Maria-dogma's in de Rooms-katholieke Kerk, alsmede het dogma van de pauselijke onfeilbaarheid. Voor veel Rooms-Katholieken was dit niet meer te accepteren en velen gingen over naar de Oud-Katholieke kerk. Vanaf die tijd leefde ook de Dordtsche gemeenschap weer op en had het in de jaren '20 zelfs een kerkkoor van rond de 20 personen. Dit zakte later weer verder terug veroorzaakt door verhuizing van parochianen naar andere oorden en het secularisatieproces dat ook aan de Oud-Katholieke kerk niet is voorbijgegaan.

Buiten ieders verwachting leefde de parochie de laatste twee decennia weer op tot wat zij nu is: een gemeenschap van rond de 100 personen. Mensen die wekelijks hun geloof belijden in deze ruimte willen graag iets laten zien van de schoonheid van het gebouw en de geschiedenis maar ook het huidige leven van de gemeenschap, waarin zij met elkaar rond Woord en Sacramenten bijeenkomen.

Het huidig kerkgebouw dateert van 1842-43 en is opgetrokken in neoclassicistische stijl. Het werd in de loop der jaren gerestaureerd, in het bijzonder door Kanunnik Jaap Spaans, zelf een vakman op dit gebied, die over een tijdspanne van 15 jaar de restauratie voltooide van het altaar en het beeldhouwwerk.

Het orgel

Het orgel werd gebouwd door de Rotterdamse orgelbouwers Kam en van der Meulen en ingewijd in 1844. In 1912 werd het instrument aanzienlijk gewijzigd door de firma J.J. Bijlaardt uit Dordrecht. In 1937 werd het orgel, zonder front, verkocht aan de Hervormd Gemeente van Gieterveen, doch vijftig jaar later teruggekocht. Daarna is het orgel in 1989 gerestaureerd, uitgebreid en herplaatst door het orgelbedrijf Van Eeken en van Buuren.

Het heeft 2 klavieren en pedaal, en 12 registers.

De Augustijnenkerk (Orgelconcert door Gerrit Christiaan de Gier)

In de Middeleeuwen werd het orgel meestal zo dicht mogelijk in de nabijheid van het koor geplaatst in verband met de liturgische zangen. Dit was ook het geval in de Augustijnenkerk, zoals blijkt uit rekeningen over 1555, toen er wagenschot (eikenhout) werd geleverd 'voor het nyeu orgel staande ten Augustinen', dat zijn plaats kreeg tegen de Oostmuur van de zijbeuk. Op een oude plattegrond van 1690, waarop de graven zijn ingetekend, is ook de plaats van dit orgel aangegeven.

Het huidig orgel werd gebouwd door de Utrechtse orgelbouwer Maarschalkerweerd in 1899. Het telt 27 registers verdeeld over 2 klavieren en pedaal. Het is een typisch romantisch-symfonisch orgel, waarop het orgelrepertorium uit de 19de eeuw volkomen tot zijn recht komt. In tegenstelling tot de eerder bezochte instrumenten heeft dit orgel geen mechanische maar volledig pneumatische tractuur (mechaniek), een in de late 19de eeuw tot omstreeks het midden van de 20ste eeuw vrij verspreide constructiemethode, die het bespelen lichter maakte dan bij een mechanisch orgel, doch het nadeel had dat het aanspreken van de orgelpijpen ietsje vertraging opliep. In 2003 werd de windvoorziening gerestaureerd.

Roland Liégeois

Bronnen

Brochure Jan Van Mol

Websites Oud-Katholieke kerk

Website Augustijnenkerk

Wikipedia

Boeken

De Australische auteur Peter FitzSimons schreef het waargebeurde, boeiende verhaal over de ondergang van het VOC-schip Batavia in 1629. De gebeurtenissen draaien om bedrog, schipbreuk, moord, slavernij en moed.

Het boek Batavia verscheen in 2012 bij Karakter Uitgevers. Het is geschreven in de stijl van een logboek, beginnend op 27 oktober 1628 en eindigend op 5 december 1629. Tussen deze twee data in ontvouwt zich de geschiedenis van de schipbreuk van de Batavia en het noodlot van de opvarenden.

De voornaamste bronnen waaruit FitzSimons put zijn:

- het originele journaal van Francisco Pelsaert, commandeur van de VOC en opvarende van de Batavia.
- de brief van een predikant op de Batavia over de vreselijke gebeurtenissen, gericht aan zijn familie in Nederland.

Om zijn boek compleet te maken en alles in een historisch aanvaardbaar perspectief te plaatsen, deed FitzSimons veel research en kreeg hij ook veel hulp van deskundigen, zowel in Nederland als in Australië. De ontbrekende puzzelstukjes van datgene wat zich daadwerkelijk heeft afgespeeld tijdens en na de schipbreuk van de Batavia, zijn consciëntieus afgestemd op de beschikbare informatie. Verdere inkleuring geschiedt door gebruik te maken van algemene kennis omtrent tal van zaken in die tijd. Om een voorbeeld te noemen: commandeur Pelsaert leed als gevolg van eerder ondernomen reizen aan malaria. Malariapillen had je toen nog niet, de ziekte als zodanig werd

ook nog niet onderkend. Nergens in de bronnen staat opgetekend welke methoden de opvarende chirurgijn toepaste om iemand van zijn kwalen af te helpen, maar aan de hand van informatie over de toenmalige geneeskundige praktijken verhaalt FitzSimons hoe Pelsaert werd onderworpen aan aderlatingen, "koppen" zetten, laxeermiddelen, het pompen van tabaksrook in de endeldarm etc. Het is een boeiend en huiveringwekkend verslag geworden; voor wie de ware toedracht van de gebeurtenissen nog niet kende een verhaal dat tot op het einde spannend blijft.

ISBN10 9045210398

Moeders mooiste was hij niet. Een bleke man met rossig kroeshaar en een pokdalige huid. Hij kijkt dromerig de ruimte in, een beetje melancholiek, maar met een zweem van ironie. Hij draagt voorname kleren, een stijve zwarte jas waaronder de pofmouwen van een witte, met goudbrokaat afgezette bloes uitpiepen, en een cape in een schitterend rood, ook al met gouden randen. Toch ziet hij er niet uit als een machtig en rijk man. Eerder onwerelds, in zichzelf gekeerd, iemand die leeft in zijn eigen hoofd.

Toch was deze man, Jan Six (1618-1700), de stamvader van een beroemd patriciërs geslacht. Vier eeuwen lang waren de Sixen, van wie de oudste zonen meestal Jan heetten, een van de belangrijkste families van de Amsterdamse elite. Halverwege de 19de eeuw traden zij toe tot de adel en mochten de Jannen zich jonkheer noemen. Zij brachten magistraten voort, juristen, wethouders en burgemeesters, maar ook vele kunstenaars en wetenschappers. Dat déze Jan, de 17de-eeuwer, zo'n vertrouwd hoofd heeft, komt doordat zijn vriend Rembrandt hem heeft vereeuwigd. In 1654, toen hij op een keerpunt in zijn leven stond. Hij zou een leven van schrijven en dichten - hij was ook bevriend met Vondel en ooit werd een toneelstuk van hem opgevoerd - inruilen voor een carrière als magistraat. Hij lijkt er niet blij mee.

Het beroemde schilderij hangt in het Amsterdamse familiehuis van de familie Six aan de Amstel, waar ook nu nog een Six woont en de collectie beheert. In dit veertig kamers tellende huis, bomvol gekoesterd verleden, mocht Geert Mak drie jaar lang rondkijken en werken, en het hele archief stond tot zijn beschikking. Een huis met waardevolle schilder- en beeldhouwkunst, maar ook met talloze verzamelde rariteiten, serviezen, sieraden, eierdopjes, Rembrandts verdroogde verftubes, tandenborstels, recepten, kinderbriefjes, dagboeken, speelgoed en portretjes van de vele in het kraambed of jong overleden kindertjes Six - ook vrijgestelde en rijke mensen ontkwamen niet aan dit gebruikelijke leed.

Dit huis, dat tastbaar en voelbaar getuigt van vier eeuwen intens en invloedrijk Amsterdams leven, is eigenlijk een hoofdpersonage in de familiegeschiedenis die Mak schreef, onder de passende titel *De levens van Jan Six*. De levens van een opeenvolgende reeks Jannen, met telkens weer min of meer dezelfde rol, de Jan Six van zijn tijd te zijn.

De huidige 'heer des huizes' ontvangt de schrijver in het huis aan de Amstel met koffie en met vele verhalen over het voorgeslacht. Mak merkt dat in een familie als deze, waar de ogen van vele voorouders via de schilderijen aan de wand op de bewoners rusten, de voorvaderen nog echt als intieme familie worden ervaren. Ook Mak raakt vertrouwd met hun stemmen: 'Ik hoor ze vanaf de muren en vanuit de bibliotheek, fluisterend vaak, en ook scherp, eentje slist, met zijn gouden kunstgebit uit zeventienhonderd zoveel.'

De familie Six, het is een onderwerp dat Mak past als een handschoen. Het is hem wel toevertrouwd om, aangeraakt door de 'historische sensatie' en met zijn talent om goed te kijken en vindingrijk te interpreteren, uit deze relictten van het verleden springlevende verhalen te smeden. Hij is terug bij een van zijn oudste onderwerpen, Amsterdam, en bij een genre waarin hij excelleert, het familieverhaal waarin zich de 'grote' geschiedenis weerspiegelt.

ISBN10 9045031841

Toekomstige Activiteiten

Op **30 maart** kan een beperkte groep (slechts 15 personen) het Rockoxhuis bezoeken voor de tentoonstelling 'The Sky is the limit'. Deze focust op landschappen in de Vlaamse schilderkunst in de 16de en 17de eeuw. Je ontdekt er schilderijen en tekeningen van onder meer Brueghel, Patinir en Massijs. Aansluitend is er een diner in het restaurant 'De Reddende Engel'.

Zaterdag **29 april** trekken we richting de streek van Maastricht met een bezoek aan Cannerberg het oude Nato— hoofdkwartier , gevolgd door een bezoek aan Maastricht onder leiding van onze voorzitter Paul Koop.